

The Causes of Illness in The Girimānanda Sutta

Phitak Harnklar^{1*}

¹Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand

*Corresponding author. E-mail: phitak18022537@gmail.com

ABSTRACT

The illness in Buddhist scriptures refers to illness importantly causing the body to deteriorate and lead to death. There are two types of illness: physical and mental illness. There are two treatment methods: 1) treatment of physical diseases such as by herbal medicine, principles of nutrition and medical practice; 2) mental diseases, such as by dhamma, Buddhist chants and other methods. The study of the causes of illness and its treatment as appeared in the Girimānanda sutta found that the causes of illness are important in terms of recognizing its origins, treatment and ways to maintain good health. There are 14 causes of illness: bile, sputum, wind, fever, unpredictable seasons, irregular management, and improper perseverance, results of kamma, coldness, heat, hunger, thirst, feces and urine pain. The way of mental treatment is to listen to the 10 perceptions (saññā): contemplation of impermanency (anicca-saññā), contemplation on impersonality (anatta-saññā), contemplation of foulness or loathsomeness (asubha-saññā), contemplation on the disadvantages of the body (ādinava-saññā), contemplation on abandonment or overcoming (pahāna-saññā), contemplation on detachment (virāga-saññā), contemplation of cessation (nirodha-saññā), contemplation on the non-delightfulness of the whole world (sabbaloke anabhirata-saññā), contemplation on the non-pleasantness of the whole world (sabbasaṅkhāresu anittā-saññā) and mindfulness of in- and out-breathing (anāpānasati).

Keywords: The Causes, Illness, Girimānanda Sutta

สมุฏฐานการอาพาธที่ปรากฏในคิริมานนทสูตร

พิทักษ์ หาญกล้า^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: phitak18022537@gmail.com

บทคัดย่อ

การอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้พบว่า อาพาธ หมายถึง ความเจ็บป่วย มีความสำคัญที่ทำให้ร่างกายเสื่อมโทรมแล้วนำไปสู่ความตาย การอาพาธมี 2 ประเภท คือ โรคทางกาย และ โรคทางใจ มีแนวทางการรักษา 2 ทาง ได้แก่ 1 รักษาโรคทางกาย เช่น ยาสมุนไพร และการแพทย์ และ 2 โรคทางใจ ได้แก่ ธรรมะ พุทธมนต์ และวิธีการอื่นๆ สมุฏฐานการอาพาธและแนวทางการรักษาการอาพาธที่ปรากฏในคิริมานนทสูตร ได้พบว่า สมุฏฐานการอาพาธ มีความหมายว่า สาเหตุที่เกิดของความเจ็บป่วย มีความสำคัญที่ทำให้รู้แหล่งที่เกิดความเจ็บป่วย รักษาหาย มีสุขภาพแข็งแรง มีสาเหตุของอาพาธ 14 อย่าง ได้แก่ น้ำดี เสลด ลม ไข้สันนิบาต ฤดูแปรปรวน การบริหารที่ไม่สม่ำเสมอ ความเพียรเกินกำลัง วิวาทของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ และปวดปัสสาวะ ส่วนแนวทางในการรักษาโรคทางจิต ด้วยการฟังสัญญา 10 ประการ ได้แก่ อนิจจสัญญา อนัตตสัญญา อสุภสัญญา อาทินวสัญญา ปหานสัญญา วิราคสัญญา นิโรธสัญญา สัพพโลเกอนภิตสัญญา สัพพสังขารสุ อนิจจสัญญาและอานาปานสติ

คำสำคัญ: สมุฏฐาน, การอาพาธ, คิริมานนทสูตร

© 2022 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

สรรพชีวิตที่เกิดมาแล้วย่อมหนีไม่พ้นความแก่ ความเจ็บไข้ และความตาย ซึ่งไม่มีใครสามารถล่วงพ้นไปได้เลย สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ยังไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/57/99) ซึ่งร่างกายของมนุษย์นี้เป็นรังแห่งโรค เป็นฐานที่อยู่ ฐานที่ตั้งแห่งโรคทั้งหลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/148/78) ดังนั้น ความเจ็บป่วยหนึ่งเป็นธรรมดาแน่นอน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำแนกโรคออกเป็น 2 ชนิด คือ โรคทางกายและโรคทางใจ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/157/217) ส่วนโรคทางกาย หมายถึงโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดทางกาย ได้แก่ โรคตา โรคหู โรคจมูก และโรคในกาย เป็นต้น และส่วนโรคทางใจ หมายถึงโรคที่เกิดทางใจ เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11/305/259)

ร่างกายของมนุษย์นี้เป็นธาตุขันธ์ ซึ่งมีองค์ประกอบไปด้วยธาตุทั้ง 6 อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุอากาศ และธาตุวิญญาณ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 35/172/134) อธิบายว่า ในบรรดาธาตุดินเรียกว่า ปฐวีธาตุ เป็นส่วนที่เป็นธรรมชาติที่แข็ง ธรรมชาติที่กระด้าง ความแข็ง ภาวะที่แข็ง เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไข้ใหญ่ ไข้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า แม้อันใดมิอยู่ นี้เรียกว่า ปฐวีธาตุ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 35/173/134) ส่วนธาตุน้ำเรียกว่า อาโปธาตุ ที่มีความเอิบอาบ ธรรมชาติที่เอิบอาบ ความเหนียว ธรรมชาติที่เหนียว ธรรมชาติเป็นเครื่องเกาะกุมรูป เช่น ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไข้ข้อ มูตร นี้เรียกว่าอาโปธาตุ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 35/174/135) ส่วนธาตุไฟเรียกว่าเตโชธาตุ ที่มีความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น เช่น เตโชธาตุที่ทำให้ร่างกายอบอุ่น ที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรม ที่ทำให้เราร้อนและที่ทำให้ของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้ม ถึงความย่อยไปด้วยดี นี้เรียกว่าเตโชธาตุ (มหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 35/175/136) ในส่วนธาตุลมเรียกว่าวาโยธาตุ ที่มีความพัดไปมา ธรรมชาติที่พัดไปมา ธรรมชาติเครื่องคำจุนรูป เช่น ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมคัสตรา ลมมีดโกน ลมเพิกหัวใจ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก นี้เรียกว่าวาโยธาตุ (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 35/176/136-137)

ในส่วนอากาศธาตุ ที่เป็นอากาศ ธรรมชาติที่นับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติที่นับว่าความว่างเปล่า ช่องว่าง ธรรมชาติที่นับว่าช่องว่าง ซึ่งเนื้อและเลือดไม่ถูกต้องแล้ว เช่น ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องสำหรับกลืน ของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้ม ช่องที่พักอยู่แห่งของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มและช่องสำหรับของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มไหลลงเบื้องต่ำ นี้เรียกว่าอากาศธาตุ (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 35/177/137-138) และในส่วนวิญญาณธาตุ เป็นส่วนที่เป็นจักขุวิญญาณธาตุ โสทวิญญานธาตุ ฆานวิญญานธาตุ ชิวหาวิญญานธาตุ กายวิญญานธาตุ และมโนวิญญานธาตุ นี้เรียกว่าวิญญาณธาตุ สิ่งทั้ง 6 อย่างเหล่านี้เรียกว่าธาตุ 6 (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 35/178/138) หรือที่เป็นองค์ประกอบของร่างกาย หรือเป็นอวัยวะของร่างกายมี อากาโร 31 อันได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็นกระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ใสใหญ่ ใส่น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ และมูตร (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 24/60/129) อวัยวะต่างๆ ในร่างกายเหล่านี้มีการขาดความสมดุล มีความผิดปกติเกิดขึ้น จึงทำให้ร่างกายเกิดการอาพาธต่างๆ ดังในคิริมานนทสูตร ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึง อาพาธ คือ โรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคที่ไพบูล โรคปาก โรคฟัน โรคโอ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึม โรคท้อง โรคลมสลบ โรคลงแดง โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอกรอ โรคลมบ้าหมู โรคหิดเปื่อย โรคหิดดั้น โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคดี โรคเบาหวาน โรคเรื้อน โรคพุพอง โรคครีตสีดวง และรวมถึงสมุฏฐานอันเป็นสาเหตุแห่งการอาพาธ ซึ่งมีอาพาธที่เกิดจากมดีเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีเสลดเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีไข้สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน อาพาธที่เกิดแต่ฤดูแปรปรวน อาพาธที่เกิดแต่การบริหารที่ไม่สม่าเสมอ อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ และปวดปัสสาวะ (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 24/60/129-130)

การอาพาธของคนในสังคมปัจจุบันนี้ ได้มีมากมาย อย่างเช่น โรคมะเร็ง ความดัน เบาหวาน โรคไต โรคตับ โรคปอด โรคหัวใจ โรคตา โรคหู โรคผิวหนัง โรคทางเดินอาหาร เป็นต้น ซึ่งก็มีสาเหตุของโรคที่แตกต่างกันไปตามชนิดของโรค และก็มีวิธีแนวทางการรักษาโรคนั้นมากมาย ทั้งแนวทางการรักษาโรคตามแพทย์แผนตะวันตก หรือแพทย์แผนปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ในโรงพยาบาลต่างๆ และมีแนวทางการรักษาตามแพทย์แผนไทย หรือแพทย์แผนโบราณ ดังสมัยพุทธกาล ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้มีแนวทางการรักษาการอาพาธ ดังเช่นในนิสสัย 4 เมื่อคราวพระภิกษุบรรพชาอุปสมบทใหม่ๆ พระพุทธองค์ได้บัญญัติเป็นพระวินัย ได้อนุญาตให้พระภิกษุบอกนิสสัย 4 มีข้อ 1 ในจำนวน 4 ข้อ เป็นข้อที่ 4 คือ บรรพชาอาศัยยาคือน้ำมูตรเน่า เธอพึงทำอุตสาหะในยาคือน้ำมูตรเน่านั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภคือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 4/73/100-101)

ในสมัยที่พระคิริมานนทะ ได้อาพาธเป็นไข้หนัก พระพุทธองค์ได้รักษาการอาพาธโดยให้ฟังสัณญา 10 ที่ตรัสให้พระอนนท์ฟังแล้วให้นามาล่าต่อให้พระคิริมานนทฟัง พอเมื่อได้ฟังจึงได้หายจากการอาพาธโดยฉับพลัน (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 24/60/128-133) ยังอนุญาตให้ใช้เภสัชเป็นยารักษาโรค ดังปรากฏในหมวดพระวินัยปิฎก เภสัชขันธ์กะ (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 5/25-94/30-107) มีแนวทางของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ผู้เป็นหมอประจำของพระพุทธเจ้า และประจำตำแหน่งของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นแนวทางในการรักษาการอาพาธที่โด่งดังตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน ได้รับยกย่องเป็นปฐมบรมครูของการแพทย์แผนไทยหรือแผนโบราณ และตลอดจนแนวทางการรักษาโรคตามแพทย์ทางเลือกที่กำลังนิยมกันอยู่ในปัจจุบันนี้ (มหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 5/326-327/179) และยังมีการรักษาแบบอาศัยอานุภาพคุณของพระรัตนตรัย 3 ประการเป็นโอสถรักษาโรคจนดับโรคให้หายไป ดังบทสวดมนต์ในบทสักระว่า ซึ่งแปลแล้วมีข้อความว่า เพราะทำความเคารพพระพุทธรัตตะ ซึ่งเป็นประหนึ่งโอสถอันประเสริฐเยี่ยมยอด เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยเดชแห่งพระพุทเจ้า ขอให้อันตรายทั้งหลายทั้งปวง จงพินาศไปสิ้น ขอให้ทุกข์ทั้งหลายของท่านจงสงบไป เพราะทำความเคารพพระธรรมรัตนตะ ซึ่งเป็นประหนึ่งโอสถอันประเสริฐเยี่ยมยอด เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยเดชแห่งพระธรรม ขอให้อันตรายทั้งหลายทั้งปวง จงพินาศไปสิ้น ขอให้ภัยทั้งหลายของท่านจงสงบไป และเพราะทำความเคารพพระสังฆรัตนตะ ซึ่งเป็นประหนึ่งโอสถอันประเสริฐเยี่ยมยอด เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยเดชแห่งพระสงฆ์ ขอให้อันตรายทั้งหลายทั้งปวง จงพินาศไปสิ้น ขอให้โรคทั้งหลายของท่าน จงสงบไป (มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557)

ดังนั้น บทความนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสมุฏฐานการอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์นันทสูตร อันเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยโรคและการรักษาแล้วนำเสนอต่อสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการหาสมุฏฐานและแนวทางการรักษาการอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์นันทสูตรหลังจากนั้นจะได้นำเสนอสังคมต่อไป

การอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1. ความหมายของอาพาธ

คำศัพท์ว่า อาพาธ แปลว่า ความเจ็บป่วย, โรค ในภาษาไทยใช้เฉพาะพระภิกษุ สามเณร แต่ในภาษาบาลีใช้ทั่วไป อาพาธต่างๆ มีมากมาย เรียกตามชื่ออวัยวะบ้าง เรียกตามอาการบ้าง บางทีแยกตามสมุฏฐานว่า ปิตตสมุฏฐานา อาพาธา, เสหมสมุฏฐานา อาพาธา, วาสสมุฏฐานา อาพาธา, สนิปปาติกา อาพาธา, อุตฺตปริณามชา อาพาธา, วิสมปรีหารชา อาพาธา, โอปกมิกา อาพาธา, กมฺมวิปากชา อาพาธา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) คำว่า อาพาธ ยังแปลว่า โรคอันเป็ดเบียนโดยยิ่ง, ความเป็ดเบียนยิ่ง, ความไม่สบาย, ความป่วย, ความป่วยไข้, ความเจ็บไข้, โรค (พันธุรี ป. หลงบุญหลาย, 2546)

พระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายของคำว่า อาพาธ ที่ชื่อว่า อาพาธ เพราะด้วยอรรถว่าเป็ดเบียน (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 29/5/79) อาพาธนั้นก็คือความเจ็บป่วย เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันกับโรค เมื่อกล่าวถึงความเจ็บป่วยก็จะหมายถึงความเป็นโรคที่เกิดขึ้น เมื่อกล่าวถึงโรคภัยก็จะมีอาการเจ็บป่วยมาควบคู่กัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความแถมอยู่ในความเป็นหนุ่มสาว ความเจ็บไข้มิอยู่ในความไม่มีโรค ความตายก็มิอยู่ในชีวิต” (มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 : 5/326-338/179-200) มีคำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันมากคือ คำว่า พยาธิ นี้แปลว่า ภาวะเสียตแห่ง, ภาวะที่เป็ดเบียน, ภาวะอันบิบัคั่นใจ, ภาวะอันทำลาย, ความบิบัคั่น, ความเจ็บไข้, โรค ซึ่งหมายถึงตัวเชื้อโรคชนิดหนึ่ง (พันธุรี ป. หลงบุญหลาย, 2546)

ดังนั้นการให้ความหมายของคำว่าอาพาธจึงมักหมายถึง ความเจ็บป่วยไปด้วย นอกจากนั้นยังมีศัพท์ที่มียุติเดียวกันคือ โรค ซึ่งแปลว่า สภาพผู้ถูกทำลายอวัยวะใหญ่่น้อย สภาพผู้เสียตแห่ง สภาพผู้เป็ดเบียน ความเจ็บป่วย ความไม่สบาย ความป่วย ความไข้ ความป่วยไข้การเป็นโรคต่างๆ จัดว่าเป็นอาการของความเจ็บ ป่วย ไข้ จึงเรียกว่า อาพาธ เพราะหมายถึงการถูกทำลายให้ร่างกายเสื่อมโทรมลงไปจนถึงขั้นเสียชีวิต (พันธุรี ป. หลงบุญหลาย, 2546)

2. ความสำคัญของการอาพาธ

ความสำคัญของการอาพาธนี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเห็นด้านความสำคัญในด้านไม่ตีมามากกว่าด้านดี เพราะว่า การอาพาธต่างๆ จะนำไปสู่การถูกทำลายการเป็ดเบียนร่างกายให้ทรุดโทรมลงไปได้ ผู้ไม่มีปัญญาก็จะรอความตายเท่านั้น แต่ในพระพุทธศาสนาได้ให้ข้อคิดเพื่อให้พิจารณาองเห็นโทษภัยของการอาพาธแล้วรีบเร่งในการทำความดีก่อนจะลุกลามไปสู่ความตายดังในเทวทูตสูตร มี 1 ข้อในจำนวน 5 ข้อว่า “พญายมครั้นสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ 2 แล้ว จึงสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงถึงเทวทูตที่ 3 ว่า ‘เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูตที่ 3 ปรากฏในหมู่มนุษย์

บ้างหรือ' เขาตอบว่า 'ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า' 'ในหมู่มนุษย์ สตรีหรือบุรุษเจ็บป่วย ประสบทุกข์ เป็นไข้หนัก นอนจมอยู่ในมูตรและกรีสของตน ผู้อื่นต้องช่วยพยุงให้ลุกขึ้นช่วยป้อนอาหาร เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ' 'เคยเห็น พระเจ้าข้า' 'เจ้านั้นเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า 'ถึงตัวเราก็คมีความป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความป่วยไข้ไปได้ เอาเถิด เราจะทำความดี ทางกาย วาจา และใจ' หรือ'ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า' 'เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิดเราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาทก็บาปกรรมนี้นั้น บิดามารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาว น้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณพราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ๆ เจ้านั้นเองต้องรับผลของบาปกรรมนั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 14/264-/311-312)

การอาพาธนำไปสู่การหมดลมหายใจคือสู่ความตาย เมื่อหมดลมหายใจก็เท่ากับชีวิตหมดสิทธิในการทำความดี แต่มีพระเถระรูปหนึ่งที่นอนอาพาธกายเน่า ได้เปลี่ยนวิกฤตได้พลิกให้เป็นโอกาส จากการอาพาธให้เป็น การบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เข้านิพพาน ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระติสสเถระผู้มีร่างกายเน่าเปื่อย ดังนี้ "อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จักปราศจากวิญญาณ ถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น" (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/41/38)

มีประวัติดังในเรื่องพระพุทฺธคัตติสสเถระ สมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภพระเถระชื่อว่าพุทฺธคัตติสสเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า กุลบุตรชาวกรุงสาวัตถีผู้หนึ่ง พึงธรรมกถาในสำนักของพระศาสดา ถวายชีวิตในพระศาสนา ได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว ได้ชื่อว่าพระติสสเถระ เมื่อกาลล่วงไปๆ โรคเกิดขึ้นในสรีระของท่าน ต่อมาทั้งหลายประมาณเท่าเมล็ดผักกาดผุดขึ้น มันโตขึ้นโดยลำดับประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว ประมาณเท่าเมล็ดถั่วดำ ประมาณเท่าเมล็ดกระเบา ประมาณเท่าผลมะขามป้อม ประมาณเท่าผลมะตูม แดงแล้ว สรีระทั้งสิ้นได้เป็นช่องเล็กช่องน้อย จึงมีชื่อของท่านเกิดขึ้นแล้วเรียกว่า พระพุทฺธคัตติสสเถระ (แปลว่าพระติสสเถระผู้มีกายเน่า) ต่อมา ในกาลเป็นส่วนอื่น กระดูกของท่านแตกแล้ว ท่านได้เป็นผู้ที่ใครๆ ปฏิบัติไม่ได้ ผ่านุงและผ้าห่มเปื้อนด้วยหนองและเลือด ได้เป็นเช่นกับขนมร่าแง พวกภิกษุมีสัทธิวาริกเป็นต้น ไม่อาจจะปฏิบัติได้ จึงพากันทอดทิ้งแล้ว ท่านเป็นผู้ไม่มีที่พึ่งนอนแช่แล้ว ก็ธรรมดาว่าพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่ทรงละการตรวจดูโลกสิ้น 2 วาระ คือ ในกาลใกล้รุ่ง เมื่อทรงตรวจดูโลก ทรงตรวจดูจำเดิมแต่ขอบปากแห่งจักรวาล ทำพระญาณให้มุ่งต่อพระคันธกุฎี, เมื่อทรงตรวจดูเวลาเย็น ทรงตรวจดูจำเดิมแต่พระคันธกุฎี ทำพระญาณให้มุ่งต่อที่ออกไปภายนอก

ก็ในสมัยนั้น พระพุทฺธคัตติสสเถระปรากฏแล้วภายในข่าย คือพระญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งพระอรหัตของติสสภิกษุ ทรงดำริว่า "ภิกษุนี้ถูกพวกสัทธิวาริกเป็นต้นทอดทิ้งแล้ว บัดนี้เรอยกเว้นเราเสียก็ไม่มีที่พึ่งอื่น" ดังนี้แล้ว จึงเสด็จออกจากพระคันธกุฎี เหมือนเสด็จเที่ยวจาริกในวิหารเสด็จไปสู่โรงไฟ ทรงล้างหม้อ ใส่ น้ำ ยกตั้งบนเตา เมื่อทรงรอให้น้ำร้อน ได้ประทับยืนในโรงไฟนั้นเอง ทรงรู้ความที่น้ำร้อนแล้ว เสด็จไปจับปลายเตียงที่ติสสภิกษุนอน ในกาลนั้น พวกภิกษุกราบทูลว่า "ขอพระองค์จงเสด็จกลับไปพระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์จักยกเอง แล้วช่วยกันยกเตียง นำไปสู่โรงไฟ พระศาสดาทรงให้น้ำรางมา ทรงเทน้ำร้อนใส่แล้ว ทรงสั่งภิกษุเหล่านั้นให้เปลื้องเอาผ้าห่มของพระติสสเถระ ให้ขยำด้วยน้ำร้อน แล้วให้ผึ่งแดด ลำดับนั้น พระศาสดาประทับยืนอยู่ที่ใกล้ของพระติสสเถระ ทรงรดสรีระนั้นให้ชุ่มด้วยน้ำอุ่น ทรงอุสริระให้อาบแล้ว พอในที่สุดแห่งการอาบ ผ้าห่มนั้นแห้งแล้ว ที่นั้นพระศาสดาทรงช่วยให้นุงผ้าห่มนั้น ทรงให้ขยำผ้ากาสาว่าที่พระติสสเถระนุ่งด้วยน้ำ แล้วให้ผึ่งแดด ที่นั้นเมื่อน้ำที่กายของเธอพอขาดคือแห้ง ผ้าห่มนั้นก็แห้ง พระติสสเถระนุ่งผ้ากาสาว่าผืนหนึ่ง ห่มผ้ากาสาว่าผืนหนึ่ง เป็นผู้มีสรีระเบา มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง นอนบนเตียงแล้ว พระศาสดาประทับยืน ณ ที่เหนือศีรษะของเธอ ตรัสว่า "ภิกษุ กายของเธอมีวิญญาณไปปราศแล้ว หายอุปการะมิได้ จักนอนบนแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้" ดัง ตรัสพระคาถานี้ว่า อจิริ วตยํ กาโย ปฐวี อธิเสสสติ อุทฺโท อเปตวิญญาโณ นีรตถํว กลิงฺครํ ไม่นานหนอ กายนี้จักนอนทับแผ่นดิน กายนี้มีวิญญาณไปปราศ อันบุคคลทั้งแล้ว, ราวกับท่อนไม้ไม่มี

ประโยชน์นั้น ในเวลาจบเทศนา พระพุทฺธคัตติสสเถระบรรลุประอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาแล้ว แม้คนอื่นเป็นอันมากก็ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสดาบันเป็นต้น ฝ่ายพระเถระบรรลุประอรหัตแล้วก็ปรินิพพาน พระศาสดาโปรดให้ทำสรริกกิจของท่าน ทรงเก็บ (อัฐิ) ธาตุ แล้วโปรดให้ทำเจดีย์ไว้ พวกภิกษุกราบทูลถามพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้า พระพุทฺธคัตติสสเถระบังเกิดในที่ไหน?” พระศาสดาตรัสว่า เธอปรินิพพานแล้วภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุขานรับว่า พระเจ้าข้า กายของภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัตเห็นปานนั้น เกิดเป็นกายเน่า เพราะเหตุอะไร? กระดูกทั้งหลายแตกแล้ว เพราะเหตุอะไร? อะไรเป็นเหตุถึงความเปื้อนอุปนิสัยแห่งพระอรหัตของท่านเล่า? พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผลนี้ทั้งหมดเกิดแล้วแก่ตีสสะนั้น ก็เพราะกรรมที่ตัวทำไว้ พวกภิกษุทูลถามว่ากรรมอะไร? ที่ท่านทำไว้พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากรรมนั้น พวกเธอจงฟัง” ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาตริสดังต่อไปนี้

บุรพกรรมของพระตีสสะ ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ พระตีสสะ นี้เคยเกิดเป็นพรานนก ผ่านกเป็นอันมากบำรุงอิสระชน ขายนกที่เหลือจากนกที่ให้แก่อิสระชนเหล่านั้น คิดว่า “นกที่เหลือจากขาย อันเราฆ่าเก็บไว้ จักเน่าเสีย” จึงหักกระดูกแข็งและกระดูกปีกของนกเหล่านั้น ทำอย่างที่ไม่อาจบินหนีไปได้ แล้วกองไว้ เขาขายนกเหล่านั้นในวันรุ่งขึ้น ในเวลาที่ได้นกมามากมาย ก็ให้บังไว้ เพื่อประโยชน์แห่งตนวันหนึ่ง เมื่อโภชนะมีรสของเขาสุกแล้ว พระชีนาสพองค์หนึ่งเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ได้ยืนอยู่ที่ประตูเรือนของเขา เห็นพระเถระแล้ว ยังจิตให้เลื่อมใส คิดว่า “สัตว์มีชีวิตมากมายถูกรักษาตาย ก็พระผู้เป็นเจ้ายืนอยู่ที่ประตูเรือนของเรา และโภชนะอันมีรสก็มีอยู่พร้อมภายในเรือน เราจะถวายบิณฑบาตแก่ท่าน” ดังนี้แล้ว จึงรับบาตรของพระชีนาสพนั้น ใส่โภชนะอันมีรสนั้นให้เต็มบาตรแล้ว ถวายบิณฑบาตอันมีรส แล้วไหว้พระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าพึงถึงที่สุดแห่งธรรมที่ท่านเห็นเถิด.” พระเถระได้ทำอนุโมทนาว่า “จงเป็นอย่างนั้น.” ภิกษุทั้งหลาย ผลกรรมทั้งหมดนั้นสำเร็จแล้วแก่พระตีสสะ ด้วยอำนาจแห่งกรรมที่พระตีสสะทำแล้วในกาลนั้นนั่นเอง กายของพระตีสสะเกิดเน่าเปื่อย และกระดูกทั้งหลายแตกก็ด้วยผลของการทูปกระดูกนกทั้งหลาย พระตีสสะบรรลุประอรหัตก็ด้วยผลของการถวายบิณฑบาตอันมีรสแก่พระชีนาสพ ดังนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/41/38)

ร่างกายเป็นโรค มีอาพาธต่างๆ ทำให้ร่างกายเสื่อมโทรมเพราะถูกโรคเบียดเบียนไปสู่ความตาย ก่อนตายถ้าพิจารณาโรคตามความเป็นจริง กล่าวถึงโทษของอาพาธ มีความไม่ประมาท มีความสลด สังเวช แล้วละบาปชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และทำสมาธิให้จิตสงบ ผ่องใสก่อนจะตาย ยิ่งบรรลุตรรณก่อนตายได้ก็ยิ่งดี นี่คือความสำคัญของอาพาธ

3. ประเภทของการอาพาธ

พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกชนิดของอาพาธออกเป็น 2 ประเภท ดังปรากฏในโรคสูตร คือ 1 โรคทางกาย (กายิกโรโค) และ 2 โรคทางใจ (เจตสิกโรโค) อธิบายว่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 21/157/217)

3.1 โรคทางกาย

โรคทางกาย หรืออาพาธทางกาย หมายถึง การเจ็บป่วยทางกาย อันเนื่องมาจากองค์ประกอบของร่างกายที่ทำงานผิดปกติ ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายกาย หรือมีอาการผิดปกติที่แสดงออกมาให้ปรากฏทางกาย ได้แก่ ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับร่างกาย โรคที่เกิดขึ้นทางกายนี้ในพระไตรปิฎกอธิบายไว้เป็นจำนวนมาก พระไตรปิฎก ได้ระบุว่าแต่เดิมโรคมีอยู่เพียง 3 ชนิดเท่านั้น คือ โรคความอยาก โรคความหิว และโรคชรา แต่เพราะการทำร้ายเบียดเบียนสัตว์จึงทำให้แพร่โรคร้ายเพิ่มขึ้นถึง 98 ชนิด ผู้วิจัยได้สืบค้นรายชื่อโรคในพระไตรปิฎกฉบับดังกล่าว ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอคร่อ โรคลมบ้าหมู โรคฝีสุกใส โรคมีน้ำหนอง โรคน้ำเหลือง โรคฝีดาษ อหิวาตกโรค โรคอัมพาต โรคผอมเหลือง โรคกลืนตัวแรง โรคมนุษย์เข้าสิง โรคตา โรคปวดศีรษะ โรคลม โรคเท้าแตก โรคท้องผูก โรคโดนยาแฝด โรคผิวหนัง โรคเนื้องอกในลำไส้ (หรือโรคลำไส้บิด) โรคท้องร่วง โรคหิด โรคริดสีดวง โรคออสกะ โรคลงแดง โรคพันธุกรรม โรคคัน โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคที่ไพบู

โรคปาก โรคฟัน โรคไอ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึ่ม โรคท้อง โรคลมสลบ โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคดีกำเร็บ โรคเริม โรคพุพอง โรคละลอก โรคปึก ขันทิกภาพาร โรคตกรกระ โรคสิว และโรคต่อม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/314/572)

3.2 โรคทางจิต

โรคทางจิต หรืออาพาธทางใจ ได้แก่ โรคจิตที่เกี่ยวข้องเนื่องกันอยู่กับกาย หมายถึง โรคที่เกิดทางจิตใจ เป็นภาวะที่จิตใญ่ถูกครอบงำด้วยกิเลสความเศร้าหมอง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เรียกว่า อนุสัยหรืออาสวะที่นอนเนื่องอยู่ภายในของภวังคจิต ประกอบด้วยราคะ ปฏิฆะ อวิชชา ในปฐมเทศาสูตรได้กล่าวรับรองไว้ว่า แม้ความหวั่นไหว (ตัณหา) ก็เป็นโรคด้วยเช่นกัน โรคทางใจที่ปรากฏให้เห็น เช่น ความเศร้าหมอง ภาวะซึมเศร้า ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา ความหึงหวง ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ และความคับแค้นใจ เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 18/90/90)

3.2 โรคทางจิต

นอกจากในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งการอาพาธออก 2 ประเภท ได้แก่ ร่างกายเป็นโรคที่เกิดขึ้นตามร่างกายเรียกว่าโรคทางกาย ได้แก่ โรคเบาหวาน เป็นต้น และจิตใจที่มีกิเลส อนุสัย สังโยชน์หมักดองอยู่เรียกว่าโรคทางใจ แต่ส่วนพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งอาพาธออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1 โรคทางกาย 2 โรคทางจิต และ 3 โรคทางวิญญาน ส่วนโรคทางกายและโรคทางจิตได้อธิบายไว้แล้วตามข้อความที่กล่าวข้างต้น แต่ส่วนโรคทางวิญญานนี้ ได้แก่ การที่วิญญานหรือจิตส่วนลึกประกอบด้วยกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่งอวิชชาหรือมิจฉาทิฐิ เมื่อคนมีความเห็นผิดก็เป็นเหตุให้คิดผิด พุตผิด และการกระทำผิดหรืออาจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า โรคทางวิญญานก็คือ กายยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นเรา เป็นเขา ด้วยเหตุที่แพทย์ในปัจจุบันได้ใช้คำว่า “โรคจิต” กับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตและต้องทำการรักษากับจิตแพทย์ ความหมายจึงไม่ตรงกับพุทธพจน์ ดังนั้น ท่านพุทธทาสจึงได้บัญญัติคำว่า “โรคทางวิญญาน” ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีความหมายตรงกับพุทธพจน์ (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

ลักษณะการรักษาอาพาธนั้น ถึงรักษาโรคหรือไม่รักษายังไงก็ไม่หาย ถึงรักษาโรคหรือไม่รักษายังไงก็ไม่หาย และถ้ารักษาโรคจึงหายแต่ถ้าไม่รักษาก็ไม่หาย ดังมีในพระไตรปิฎกที่ได้กล่าวถึงลักษณะของการรักษาโรคโดยรวมไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้ 1 ผู้ป่วยที่ได้อาหารที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม ได้ยาที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม หรือได้คนพยาบาลที่สมควรหรือไม่ได้ก็ตาม ก็ย่อมไม่หายจากความเจ็บป่วย 2 ผู้ป่วยที่ได้อาหารที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม ได้ยาที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม หรือได้คนพยาบาลที่สมควรหรือไม่ได้ก็ตาม ย่อมหายจากความเจ็บป่วย 3 ผู้ป่วยได้อาหารที่สบายจึงหายจากความเจ็บป่วย ถ้าไม่ได้ก็ไม่หาย ได้ยาที่สบายจึงหายจากความเจ็บป่วย ถ้าไม่ได้ก็ไม่หาย ได้คนพยาบาลที่สมควรจึงหายจากความเจ็บป่วย ถ้าไม่ได้ก็ไม่หาย การรักษาโรคที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ตามพุทธวิธี คือ วิธีการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาสุขภาพกายและใจ ซึ่งเป็นทั้งวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เอง หรือทรงสอนแก่พระสาวกและบุคคลอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพและบรรเทาทุกข์จากความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น

ความหมายของสมุฏฐานการอาพาธ

ความหมายของสมุฏฐานการอาพาธที่ปรากฏในคิริมานนทสูตรนี้ คำศัพท์ที่ว่า สมุฏฐาน แปลว่า การตั้งขึ้นพร้อม ความตั้งขึ้นพร้อม ที่ตั้ง ที่เกิด เหตุ หรือเค้าเงื่อน (พันธุรี ป. หลงบุญหลาย, 2546 : 715) ส่วนพระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายของคำว่า อาพาธ ที่ชื่อว่า อาพาธ เพราะด้วยอรรถว่าเบียดเบียน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 29/5/79) คำศัพท์ว่า อาพาธ แปลว่า ความเจ็บป่วย, โรค ในภาษาไทยใช้เฉพาะพระภิกษุสามเณร แต่ในภาษาบาลีใช้ทั่วไป อาพาธต่างๆ มีมากมาย เรียกตามชื่ออวัยวะบ้าง เรียกตามอาการบ้าง บางที่แยกตามสมุฏฐานว่า ปิตตสมุฏฐานา อาพาธา, เสมหสมุฏฐานา อาพาธา, วาตสมุฏฐานา อาพาธา, สนนิปาติกา อาพาธา, อุตุปริณามชา อาพาธา, วิสมปรีหารชา อาพาธา, โอปกมิกา อาพาธา, กมมวิปากชา อาพาธา (พระพรหม

คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559) คำว่า อาพาธ ยังแปลว่า โรคอันเบียดเบียนโดยยิ่ง, ความเบียดเบียนยิ่ง, ความไม่สบาย, ความป่วย, ความป่วยไข้, ความเจ็บไข้, โรค ดังนั้น คำว่า สมุฏฐานการอาพาธ มีความหมายว่า เหตุที่เกิดของการเจ็บป่วยของโรค (พันตรี ป. หลงบุญหลาย, 2546)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความหมายของคำว่า สมุฏฐาน ซึ่งแปลว่า เหตุเกิดขึ้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2539 : 738) ในตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 1 ได้กล่าวไว้ถึงที่ตั้งแรกเกิดของโรคนั้น ได้แก่ สมุฏฐาน ซึ่งแปลว่า ที่ตั้งเกิดของโรคภัยไข้เจ็บ จะบังเกิดขึ้นก็เพราะสมุฏฐานเป็นที่ตั้ง (กองการประกอบโรคศิลปะ, มปป. : 9) ส่วนพระมหาสมณคิด ขยาภิรโต ได้ให้ความหมายของสมุฏฐานการอาพาธ คำว่า อาพาธ ซึ่งแปลว่า ความเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ด้วยสาเหตุสำคัญแห่งการอาพาธ 8 ประการ ได้แก่ 1 อาพาธอันเกิดจาก “ดี” เป็นสาเหตุ 2 อาพาธอันเกิดจาก “เสมหะ” เป็นสาเหตุ 3 อาพาธอันเกิดจาก “ลม” เป็นสาเหตุ 4 อาพาธอันเกิดจาก “ดี, เสมหะ, ลม ประชุมกัน” 5 อาพาธอันเกิดจาก “ฤดูแปรปรวน” 6 อาพาธอันเกิดจาก “การบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอ” 7 อาพาธอันเกิดจาก “การถูกทำร้าย” และ 8 อาพาธอันเกิดจาก “วิบากกรรม” (พระมหาสมณคิด ขยาภิรโต, 2559)

อาพาธ หมายถึง ความเจ็บป่วย คือ ภาวะที่ระบบและกลไกการทำงานต่างๆ ภายในส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือหลายส่วนของร่างกาย ไม่สามารถดำเนินไปตามปกติได้ อย่างไรก็ตาม เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยนั้น อาจมาจากทั้งปัจจัยภายนอกในร่างกายและปัจจัยภายในร่างกาย เหตุปัจจัยภายนอกในร่างกาย ได้แก่ เชื้อโรคต่างๆ อาหารการกิน (ตั้งแต่กินอาหารมากเกินไป กินอาหารไม่เพียงพอ กินอาหารไม่มีประโยชน์) สารเคมี สารมีพิษต่างๆ รวมกระทั่ง ร่างกายถูกกระทบกระแทก (รถชน หกล้ม ฯลฯ) ตลอดจนสิ่งแวดล้อมไม่ดี อากาศไม่บริสุทธิ์ เป็นต้น เหตุปัจจัยภายนอก เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยขึ้นได้ เพราะทำให้เซลล์และเนื้อเยื่อผิดปกติ จนทำให้ระบบหรือกลไกการทำงานภายในร่างกายบกพร่องผิดปกติไป เหตุปัจจัยภายในร่างกาย การที่จะเข้าใจเหตุปัจจัยภายในได้ชัดเจนนั้น จำเป็นต้องทราบความจริงว่า ธรรมชาติได้สร้างร่างกาย ให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงปัจจัยภายนอกได้ระดับหนึ่งทีเดียว เช่น เรื่องอาหาร คนเราสามารถอดอาหารได้ เป็นสัปดาห์ก็ไม่ตาย หรือคนเฝ้าเอสกิโมแทบจะไม่เคยกินผักเลย กินแต่น้ำ กินแต่ปลา เขาก็มีชีวิตอยู่ได้ เป็นต้น นั่นแสดงว่า ระบบและกลไกภายในร่างกายที่อยู่ในภาวะปกติ ย่อมมีความสามารถ และความพยายามในการปรับตัว พัฒนาตัวเอง ต่อสู้กับเหตุปัจจัยภายนอก เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด เมื่อเข้าใจความจริงนี้แล้ว ก็จะเข้าใจได้ว่า ระบบและกลไกภายในร่างกายนี้หากผิดปกติเสียเอง แม้จะไม่มีปัจจัยภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องก็ย่อมส่งผลให้ร่างกายเจ็บป่วยขึ้นได้เช่นกัน (พระภิกษุญาณวชิรคุณ (เผด็จ ทัดตชีโว), 2549)

ดังนั้น เหตุที่เกิดขึ้นครั้งแรกของการเจ็บป่วยโดยโรคต่างๆ จึงเรียกว่า สมุฏฐานการอาพาธ เพราะว่า เป็นแหล่งที่เกิดขึ้นของความเจ็บป่วยต่างๆ จึงทำให้เกิดเป็นโรคต่างๆ ขึ้นแล้วทำร้ายร่างกายจนถึงเสื่อมโทรมอาจถึงความสูญเสียของชีวิต

แนวทางการรักษาการอาพาธในคิริมานนทสูตร

1. แนวทางการรักษาโรคทางจิตใจ

แนวทางการรักษาการอาพาธในคิริมานนทสูตรนี้ พระพุทธเจ้าใช้แนวทางการรักษาการอาพาธด้วยการฟังสัญญา 10 ประการ จึงหายจากอาพาธ ดังข้อความย่อว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเธอเข้าไปหา แล้วกล่าวสัญญา 10 ประการแก่คิริมานนทภิกษุ เป็นไปได้ที่การอาพาธของคิริมานนทภิกษุจะสงบระงับ โดยฉับพลันเพราะได้ฟังสัญญา 10 ประการนี้ คือ 1 อนิจจสัญญา 2 อนัตตสัญญา 3 อสุภสัญญา 4 อาทีนวสัญญา 5 ปหานสัญญา 6 วิราคสัญญา 7 นิโรธสัญญา 8 สัพพโลเก อนภิรตสัญญา 9 สัพพสังขารสฺส อนิจจสัญญา 10 อานาปานสติ อธิบายว่า

1.1 อนิจจสัญญา คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี พิจารณาว่า ‘รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง’ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงในอุปาทานชั้น 5 นี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อนิจจสัญญา

1.2 อนัตตสัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ตาเป็นอนัตตา รูปเป็นอนัตตา หูเป็นอนัตตา เสี่ยงเป็นอนัตตา จมูกเป็นอนัตตา กลิ่นเป็นอนัตตา ลิ้นเป็นอนัตตา รสเป็นอนัตตา กายเป็นอนัตตา โภภะเป็นอนัตตา ใจเป็นอนัตตา ธรรมารมณ์เป็นอนัตตา เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตาในอายตนะทั้งหลายที่เป็นภายในและภายนอก 6 ประการนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อนัตตสัญญา

1.3 อสุภสัญญา คือ พิจารณาเห็นกายนี้เท่านั้น ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป ตั้งแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า ‘ในกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อเอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ใสใหญ่ ใส่น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปรณมน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร’ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดย ความเป็นของไม่งามในกายนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อสุภสัญญา

1.4 อาทีนวสัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ‘กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก เพราะฉะนั้น อาพาธต่างๆ จึงเกิดขึ้นในกายนี้ คือ โรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคที่ใบหู โรคปาก โรคฟัน โรคโอ โรคทืด โรคไขหวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึม โรคท้อง โรคลมสลบ โรคลงแดง โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอกร่อ โรคลมบ้าหมู โรคหิดเปื่อย โรคหิดดั้น โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคดี โรคเบาหวาน โรคเริม โรคพุพอง โรคริดสีดวง อาพาธมีดีเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีเสลดเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีไข้ สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน อาพาธที่เกิดแต่ฤดูแปรปรวน อาพาธที่เกิดแต่การบริหารที่ไม่สม่าเสมอ อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ’ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นโทษในกายนี้อยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า อาทีนวสัญญา

1.5 ปหานสัญญา คือ ไม่รับกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป ไม่รับบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป นี้เรียกว่า ปหานสัญญา

1.6 วิจารณ์สัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ‘ภาวะที่สงบ ประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนัด นิพพาน’ นี้เรียกว่า วิจารณ์สัญญา

1.7 นิโรธสัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ‘ภาวะที่สงบ ประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความดับ นิพพาน’ นี้เรียกว่า นิโรธสัญญา

1.8 สัพพโลเก อนภิตสัญญา คือ ละอุปาทานในโลกที่เป็นเหตุตั้งมั่น ยึดมั่น และเป็นอนุสัยแห่งจิต งดเว้น ไม่ถือมั่น นี้เรียกว่า สัพพโลเก อนภิตสัญญา

1.9 สัพพสังขารสุ อนิจจสัญญา คือ ย่อมอดอด ระอา รังเกียจในสังขารทั้งปวง นี้เรียกว่า สัพพสังขารสุ อนิจจสัญญา

1.10 อานาปานสติ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก อานาปานสติ 16 ขั้น ได้แก่ 1 เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว 2 เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจออกสั้น 3 สำเนียงว่า จะรู้ชัดกองลมทั้งปวง หายใจเข้า สำเนียงว่า จะรู้ชัดกองลมทั้งปวง หายใจออก 4 สำเนียงว่า จะระงับกายสังขาร หายใจเข้า สำเนียงว่า จะระงับกายสังขาร หายใจออก 5 สำเนียงว่า จะรู้ชัดปิติ หายใจเข้า สำเนียงว่า จะรู้ชัดปิติ หายใจออก 6 สำเนียงว่า จะรู้ชัดสุข หายใจเข้า

สำเนียงว่า จะรู้ชัดสุข หายใจออก 7. สำเนียงว่า จะรู้ชัดจิตตสังขาร หายใจเข้า สำเนียงว่า จะรู้ชัดจิตตสังขาร หายใจออก 8. สำเนียงว่า จะระงับจิตตสังขาร หายใจเข้า สำเนียงว่า จะระงับจิตตสังขาร หายใจออก 9. สำเนียงว่า จะรู้ชัดจิต หายใจเข้า สำเนียงว่า จะรู้ชัดจิต หายใจออก 10. สำเนียงว่า จะยังจิตให้บันเทิง หายใจเข้า สำเนียงว่า จะยังจิตให้บันเทิง หายใจออก 11. สำเนียงว่า จะตั้งจิตมั่น หายใจเข้า สำเนียงว่า จะตั้งจิตมั่น หายใจออก 12. สำเนียงว่า จะเปลื้องจิต หายใจเข้า สำเนียงว่า จะเปลื้องจิต หายใจออก 13. สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจออก 14. สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจออก 15. สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความดับไป หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความดับไป หายใจออก 16. สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความสลесคืน หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความสลесคืน หายใจออก นี้เรียกว่า อานาปานสติ

ถ้าเธอจะฟังเข้าไปหาแล้วกล่าวสัญญา 10 ประการนี้แก่ศิริมานนทภิกษุเป็นไปได้อาพาธของศิริมานนทภิกษุนั้นจะระงับไปโดยฉับพลันเพราะได้ฟังสัญญา 10 ประการนี้ ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนทได้เรียนสัญญา 10 ประการนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาค เข้าไปหาท่านพระศิริมานนทถึงที่อยู่ กล่าวสัญญา 10 ประการนี้แก่ท่านพระศิริมานนท ขณะนั้นเอง อาพาธของท่านพระศิริมานนทสงบระงับลงโดยฉับพลันเพราะได้ฟังสัญญา 10 ประการนี้ ท่านพระศิริมานนทได้หายขาดจากอาพาธนั้น อาพาธนั้น เป็นโรคอันท่านพระศิริมานนทละได้ อย่างนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/60/128-133)

การรักษาโรคทางจิต จากหลายกรณีทีวิเคราะห์การรักษาโรคทางจิตนี้ ได้มีมาแล้วในสมัยพุทธกาล ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามักใช้แสดงธรรมโดยเฉพาะบทโพชฌงค์ปริตรแก่ภิกษุอาพาธ การสวดมนต์หรือการฟัง การสาธยายมนต์หรือใช้ธรรมะรักษาโรคทางจิตนั้น ถือว่าเป็นการทำสมาธิ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้จิตใจสงบจนเกิดความสุขุม ซึ่งส่งผลต่อร่างกายที่สามารถทำให้การปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุลได้ง่ายขึ้น และการสวดมนต์ยังก่อให้เกิดบุญมาก เพราะขณะสวดใจจะระลึกถึงพระรัตนตรัย ด้วยบุญผลานิสงส์นี้ จึงทำให้หายป่วยจากโรคได้ในที่สุด สมดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้การรักษาการอาพาธของพระศิริมานนท ซึ่งได้ฟังการสาธยายสวดมนต์จากพระอานนทที่ได้รับจากการถ่ายทอดให้ฟังอีกทีหนึ่ง เมื่อสงบจิตไปตามกระแสเสียงสวดมนต์ ด้วยจิตที่เป็นสมาธิ ถือว่าเป็นการทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิ จึงสามารถรักษาโรคได้ จึงได้ทำการวิเคราะห์การรักษาโรคทางจิต ด้วยการสวดมนต์ และการนั่งสมาธิ ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

2. สวดมนต์รักษาโรค

การสวดมนต์ สามารถบำบัดและรักษาอาการป่วยได้อย่างน่าอัศจรรย์ การสวดมนต์ก็มีอนุภาพมากพอกับการใช้ธรรมะรักษาโรค สอดคล้องกับในกรณีที่พุทธทาสภิกษุ ได้กล่าวถึงการได้นำหลักพุทธวิธีว่าด้วยหลักธรรมของธรรมชาติหรือธรรมมาประยุกต์ใช้ในยามที่ท่านเจ็บป่วย มีข้อความว่า “อาตมาก็คิดอยู่ว่า ถือเป็นหลักแต่ไหนแต่ไรแล้ว ให้ธรรมชาติรักษา ธรรมะรักษา คุณหมอช่วยผดุงชีวิตไปได้ ไม่ให้ตายเสียก่อนแล้วธรรมชาติก็รักษาโรคต่างๆ ได้เอง ทีนี้เราจะรักษาตัวความเจ็บ ตัวความตาย และตัวความทุกข์ให้มันชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่สบายทุกข์ที่ก็ฉลาดทุกข์ที่

การรักษาโรคทางจิตใจด้วยวิธีการใช้ธรรมะรักษานี้ ซึ่งได้สอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการแพทย์แนวพุทธว่า พระพุทธเจ้าเป็นหมอที่ให้การรักษาโรคทางใจ ให้คนพ้นจากกิเลสสันดานอวิชชาที่นอนเนื่องในสันดาน ใช้วิธีการรักษาโรคด้วยอริยสัจ 4 มีความสัมพันธ์ของกายและจิตเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคทางจิตและให้หายจากโรค คนในสังคมปัจจุบันมักจะมีอาการเครียดในการเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ หลักธรรมโพชฌงค์ 7 เป็นหมวดธรรมที่ใช้ระงับความเครียดได้ดี ขณะอย่างนี้เรียกโรคทางจิตใจ การรักษาด้วยหลักธรรม เรียกว่า พระธรรมโอสถ

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีแนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยมี 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ

1) การป้องกัน วิธีการป้องกันสุขภาพที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ มีหลักปฏิบัติต่างๆ ในการดูแลสุขภาพอนามัยอย่างครบถ้วนทั้งทางด้านกายภาพและจิตภาพ ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติควบคู่กันไปอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุกวัน เพื่อเป็นการเสริมสร้างสุขภาพอนามัยทางกายและสุขภาพทางจิตให้แข็งแรงสมบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีที่จะป้องกันโรคต่างๆ ไว้ได้ในช่วงระยะหนึ่ง

2) การรักษาโรค วิธีการรักษาโรคที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้ มีอยู่ 2 วิธี คือ วิธีที่ 1 การรักษาโรคด้วยกรรมวิธีตามแบบทั่วไป เป็นการใช้กรรมวิธีทางการแพทย์แบบทั่วๆ ไปที่สังคมในยุคนั้นมี เช่น การใช้ยาสมุนไพร การใช้อาหาร การใช้ความร้อน การผ่าตัดและการพักผ่อน เป็นต้น แต่กรณีของพระภิกษุสงฆ์ ทรงจำกัดขอบเขต เช่น ห้ามภิกษุฉันยาที่เจือด้วยน้ำเมาเกินขนาด และห้ามภิกษุผ่าตัดริดสีดวงทวาร เป็นต้น วิธีที่ 2 การรักษาโรคด้วยพระธรรมโอสธ พระพุทธเจ้าทรงนำเอาหลักธรรมชั้นสูงหมวดต่างๆ ที่ทรงใช้ในการตรัสรู้มาบำบัดโรค เช่น ธรรมที่มีชื่อว่า “โพธิปักขิยธรรม 37” โดยนำเอาผลพลอยได้จากการตรัสรู้ไปรักษาโรคทางกายและทางใจ และสามารถรักษาโรคให้หายได้

ดังนั้น แนวทางการรักษาการอาพาธในคิริมานนทสูตร มีความหมายว่า สาเหตุที่เกิด ที่ตั้งของความเจ็บป่วยใช้เป็นโรคภัยอันเบียดเบียนโดยยิ่ง ความสำคัญของสมุฏฐานการอาพาธนี้ ทำให้สามารถรู้ต้นแหล่งที่มาของการเกิดการเจ็บป่วยต่างๆ เป็นโรค การตรวจวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง ทำการรักษาให้หายได้ สาเหตุของอาพาธต่างๆ นั้น มี 14 อย่าง ได้แก่ อาพาธมีน้ำดีเป็นสมุฏฐาน คือ ดินอกถุน้ำดีและดีในถุน้ำดี อาพาธมีเสมหะหรือเสมหะเป็นสมุฏฐาน อาพาธมีลมเป็นสมุฏฐาน หมายถึง ธาตุลมภายในร่างกาย อาพาธมีไข้สันนิบาตเป็นสมุฏฐาน ได้แก่ อาพาธที่เกิดขึ้นด้วยลม ดีและเสมหะประชุมรวมกัน อาพาธที่เกิดแต่ฤดูแปรปรวน ได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นเพราะร้อนจัดเย็นจัดตามฤดูกาล สภาพอากาศ อาพาธที่เกิดแต่การบริหารที่ไม่สม่ำเสมอ ได้แก่ การอยู่ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งนานเกินไป มีการยืนและนั่ง เป็นต้น

อาพาธที่เกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง ได้แก่ อาพาธที่เกิดจากความขะมักเขม้น ใช้ความเพียรพยายามจนเกินกำลังของร่างกายจะทนได้ อาพาธที่เกิดแต่วิบากของกรรม ได้แก่ วิบากกรรมอันแรงกล้าส่งผลบาปให้ป่วยเป็นโรคต่างๆ ตลอดจนอาพาธที่เกิดแต่ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ และปวดปัสสาวะ มีแนวทางการรักษาการอาพาธให้หายด้วยการฟังสัญญา 10 ประการ ได้แก่ อนิจจสัญญา คือ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงในอุปาทานชั้น 5 อนัตตสัญญา คือ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตาในอายตนะทั้งหลายที่เป็นภายในและภายนอก 6 ประการ อสุภสัญญา คือ เป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่งามของอวัยวะในกายนี้ อาทินวสัญญา คือ พิจารณาเห็นว่า ‘กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก

เพราะฉะนั้น อาพาธต่างๆ จึงเกิดขึ้นในกายนี้ คือ โรคตา เป็นต้นปหานสัญญา คือ ละกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก และบาปอกุศลธรรม วิจารณ์สัญญา คือ ภาวะที่สงบ ความคลายกำหนด นิพพาน นิโรธสัญญา คือ ภาวะที่สงบ ความดับ นิพพาน สัพพโลเก อนภิตสัญญา คือ ละงตเว้นอุปาทานที่เป็นเหตุตั้งมั่น ยึดมั่น และเป็นอนุสัยแห่งจิต สัพพสังขารสุ อนิจจสัญญา คือ ย่อมอึดอัด ระอา รังเกียจในสังขารทั้งปวง อานาปานสติ คือ มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก อานาปานสติ 16 ขั้น ได้แก่ สำเนียงกว่า จะระงับกายสังขาร จะระงับจิตตสังขาร หายใจเข้า หายใจออก เป็นต้น ฟังสัญญา 10 ประการนี้ ได้หายขาดจากอาพาธ ยังมีบทวิเคราะห์สวดมนต์นั่งสมาธิรักษาโรค การทำสมาธิเพื่อบำบัดและนำหลักธรรมต่างๆ มารักษาโรค อย่างการเปล่งเสียงสวดมนต์สามารถบำบัดและรักษาอาการป่วยได้อย่างน่าอัศจรรย์ กลุ่มที่มีการสวดมนต์อาการของโรคดีขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ป่วยประเภทเดียวกันแต่ได้รับการรักษาแบบปกติ มีการใช้ทดลองบทสวดชัยมงคลคาถา โพชฌงค์ปริตร และ เป็นต้น การสวดมนต์นั้นถือเป็นการทำสมาธิอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้จิตใจเกิดความสงบ ปกติ ส่งผลต่อร่างกายให้ปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุลได้ง่ายขึ้นช่วยชำระล้างบาปในใจอันเป็นเหตุแห่งโรคให้เบาบางจึงทำให้หายป่วยในที่สุด และการนั่งสมาธิเพื่อรักษาโรค กล่าวถึงเรื่อง สมาธิบำบัดโรค หรือสมาธิรักษาโรค หรือบำบัดโรคด้วยสมาธิหรือรักษาโรค

ด้วยสมาธิกันมากมาย ในปัจจุบันนี้สมาธิและคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือว่าเป็นแนวโน้มใหม่ที่ใคร ๆ ก็อยากศึกษาเพื่อการบำบัดโรค

บทสรุป

สมุฏฐานการอาพาธและแนวทางการรักษาการอาพาธที่ปรากฏในคัมภีร์มานนทสูตร มีความหมายว่า สาเหตุที่เกิด ที่ตั้งของความเจ็บป่วยใช้เป็นโรคภัยอันเบียดเบียนโดยยิ่ง ความสำคัญของสมุฏฐานการอาพาธนี้ ทำให้สามารถที่รู้ต้นแหล่งที่มาของการเกิดการเจ็บป่วยต่างๆ เป็นโรค การตรวจวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง ทำการรักษาให้หายได้ ด้วยการสวดมนต์และนั่งสมาธิรักษาโรค การสมาธิบำบัดและหลักธรรมต่างๆ การสวดมนต์นั้นถือเป็นการทำสมาธิวิธีหนึ่งทำให้ใจเกิดความสมดุล ส่งผลต่อร่างกายให้ปรับตัวเข้าสู่ภาวะสมดุลได้ง่ายขึ้น และการนั่งสมาธิรักษาโรคและเมื่อร่างกายหายจากโรคแล้วสามารถนำร่างกายมาประกอบบุญบารมี ปฏิบัติธรรมก็สามารถทำให้บรรลุธรรมได้ หรือถ้าตายไปก็ไม่ไปสู่ทุกข์

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระภวนาวีรยคุณ (เผด็จ ทัดตชีโว). (2549). สุขภาพนักสร้างบารมี. ปทุมธานี: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ 1977 จำกัด.
- พระมหาสมคิด ชยาภิโรโต. (2559). สรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: ทันโลกทันธรรม.
- พันตรี ป.หลงสมบุญ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ). (2546). พจนานุกรม มคอ-ไทย. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). ธรรมะกับสุขภาพ ความมีสุขภาพอนามัยทางจิตที่ดี. กรุงเทพฯ: ธรรมทาน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). บทเจริญพุทธมนต์ สวดมนต์ข้ามปี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2539). สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์.